

АКАДЕМИЧНА ЛЕКСИКОЛОГИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ
ЕЗИК В ТРИ ТОМА

Ванина Сумрова

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН

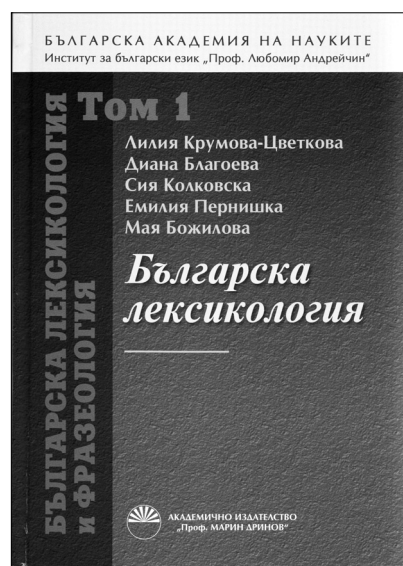
Българска лексикология и фразеология. Том 1. Българска лексикология. Лилия Крумова-Цветкова, Диана Благоева, Сия Колковска, Емилия Пернишка, Мая Божилова. Под научната редакция на Емилия Пернишка и Лилия Крумова-Цветкова. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2013. 788 с.

Том 2. Българска фразеология. Стефана Калдиева-Захаријева. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2013. 362 с.

Том 3. Проблеми на общата лексикология. Иван Касабов. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2013. 266 с.

Трудът *Българска лексикология и фразеология* в три тома запълва липсата от академична лексикология на българския език и се нарежда до останалите академични трудове в българското езикознание – фонетика, морфология, синтаксис, история на книжовния език. Той обхваща не само всички разглеждани досега въпроси в съществуващите лексикологии на българския език, издадени по-скоро или по-отдавна, но и невключена в тях проблематика. Това, заедно с изчерпателността на разработката, правят представения труд капитален.

Както се посочва в предговора към първия том, тритомната монография е „първо по рода си обобщаващо изследване“, което „представя лексикалната и фразеологичната система на българския език, като разкрива специфични особености, свързани с българската национална култура, история, мисъл“ (с. 15). Това е постигнато чрез комплексен подход към разглежданите лексикални яв-

ления, съчетаващ традиционни и съвременни методи, чрез което лексиката и фразеологията на езика ни се представя диахронно и синхронно, в теоретичен (общ) и описателен (конкретен) план и в системно-структурен, функционално-прагматичен, когнитивен, лингвopsихологически, лингвокултурологичен аспект.

Първият том *Българска лексикология* е най-обемист и е посветен на проблемите на лексикологията на българския език в синхронен и диахронен аспект. Освен предговор и увод томът съдържа четири дяла с по няколко глави във всеки от тях, като дяловете завършват със заключение и с изключително подробна библиография.

Първият дял от тома, озаглавен „*Формиране и развитие на българската лексикална система*“, проследява явленията и процесите в лексиката на езика ни от старобългарския период (IX в.) до наши дни. В исторически аспект лексиката е класифицирана като принадлежаща към донационалната и към националната епоха от развитието на българския книжовен език, като са очертани и са характеризирани периодите в този развой. Друга диахронна класификация на лексиката е направена според нейния произход. Посочва се домашната част от нея – общославянски, прабългарски, църковнославянски думи, и чуждоезиковите елементи – заемки от старогръцки и латински, от тюркските езици, от руски, от западноевропейските езици, от нидерландски и скандинавски. Историческият поглед към лексиката включва и представяне на пътищата за изменение на лексикалния състав на езика. От една страна, това са процесите на обновление на лексиката, а от друга – на остаряването ѝ. Разглеждат се начините за обогатяване на лексиката – словообразуване, диалектно или чуждоезиково заемане, калкиране, индивидуално словотворчество, както и семантичен развой на думите, което е илюстрирано с множество примери от различните периоди, за които е характерно даденото явление. Архаизацията на лексиката също е представена изчерпателно. Отделени са същинските архаизми (включващи не само лексикалните, но и семантичните, словообразователните, граматичните), историзмите и т.нар. остаряваща (заглъхваща) лексика, свързана с деактуализацията на референта или на неговия концепт.

Вторият дял „*Динамика и иновационни процеси в българската лексика в края на XX и началото на XXI век*“ представя изключително подробно съвременните лексикални явления и процеси, като разглежда пътищата и начините за обновяване на лексиката днес. Предмет на анализ са актуалните лексикални явления, които се разглеждат като прояви на езиковите тенденции в новата българска лексика – интернационализация, национализация, демократизация, интелектуализация, езикова икономия – като се посочват техните прояви на лексикално, словообразователно и семантично равнище. Отделено е място на въпроса за приобщаването (интеграцията) на новите думи и значения в бъл-

гарския език към неговата лексикална система и на езиковите механизми за това. Неологизмите са разгледани и в лингвокултурен план – като отражение на промените в общественото и в езиковото съзнание. В този дял присъства и теоретична част, посветена на проблемите на неологията, където са представени съществуващите теории за неологизмите, критериите за разграничаване на неологизъм от оказионализъм, както и тяхната типология.

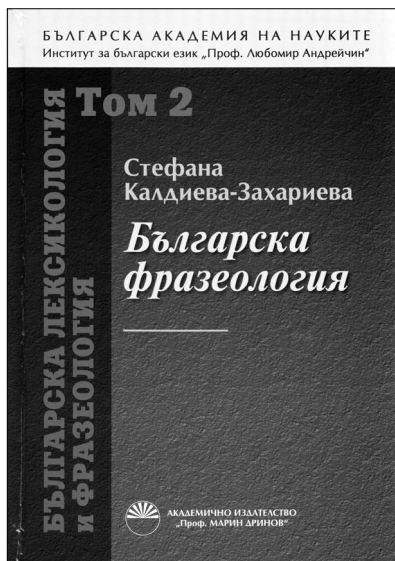
Третият дял *„Лексикална семантика. Структурно-семантични особености на българската лексика“* представя ономасиологичните и семасиологичните въпроси – както в теоретичен план, така и с оглед на българската лексикална система. Осветлени са сложните проблеми за лексикалното значение, концепта, вторичната номинация, като теоретичните постановки са придружени от богат езиков материал. Широко място е отделено на системността в лексиката: както между лексикалните единици с оглед на лексикалното им значение (синонимия и антонимия) или на формата (паронимия, омонимия), така и на вторичната номинация и на нейните проявления. За пръв път се прави концептуално-семантична класификация на лексиката в езика ни, като са отделени седем концептосфери (природа и природни явления; човек; бит; обществен живот; култура, изкуство; образование, наука, знание; психически живот – възприятия, мислене, чувства, оценки) със съответните концепти в тях, които се разглеждат обстойно с оглед на своята структура, езикови средства, социокултурни или лингвокултурни конотации.

Последният дял *„Прагматична и стилистична характеристика на българската лексика“* посочва връзките на лексикологията с другите две езиковедски дисциплини – прагматиката и стилистиката, занимаващи се също с интерпретацията на лексикалните единици в речта. Подробно се разглежда прагматиката на лексикално и на семантично равнище, илюстрирана с богат езиков материал както от български, така и от други езици (най-често руски). За пръв път се въвежда понятието *лексикална норма*, която определя избора на думите, съответно тяхната правилност/неправилност, в зависимост от няколко фактора: семантиката и съчетаемостта им, сферата на употреба, комуникативната ситуация. Проследява се формирането на функционалните стилове на книжовния език. Изчерпателно се представя стилистичното разслоение на българската лексика. В края на тома е отделено място за лексикографията, разгледана тук като прагматична лексикология или лексикална прагматика, както и на съвременните подходи в нея.

На фразеологията като самостоятелна научна дисциплина е посветен вторият том **Българска фразеология**. Той се състои от две части, в края на които е поместена подробна библиография, и от показалец на българските фразеологични единици, паремии и устойчиви словосъчетания (колокации). В първата част се разглеждат теоретичните въпроси на фразеологията: за същността на фразеологичната единица, за нейната лексикална и граматична

форма и за структурната ѝ организация, за семантиката ѝ и за системните отношения между отделните фразеологични единици; за видовете фразеологизми и за сходствата и различията им с другите устойчиви изрази; за мотивацията, пътищата и механизмите за създаване на фразеологизми; за тяхната преводимост и етнокултурна специфичност. Втората част на тома разглежда в когнитивен аспект българската фразеология чрез разработката (в съпоставителен план – с румънски и частично с френски и други славянски езици) на две теми: „Библията във фразеологията и фразеологията в Библията и нейните преводи“ и „Екзистенциалната проблематика във фразеологията“. Наблюденията, разсъжденията и изводите разкриват познавателната стойност на разглеждания езиков материал и показват образа на езиковия колектив, който го създава, неговата ценностна система, философия и съдба. В труда са описани и терминологичният апарат, и кратка история на представяната езиковедска дисциплина.

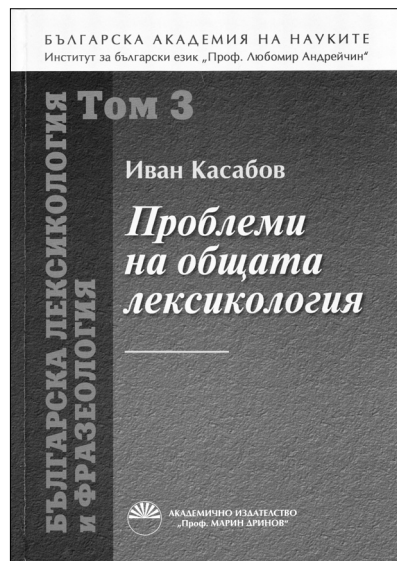
Третият том „**Проблеми на общата лексикология**“ е разделен на две части – „*Системно-структурна лексикология*“ и „*Семиотична лексикална семантика*“. Първата от тях разглежда въпросите на общото езикознание (отнасящи се до лексикологията) за думата като основна единица на езика като знакова система: за нейната обща семантична характеристика – за отношението ѝ към извънезиковия свят и към понятието, което назовава, както и за нейния смисъл; за думата като средство за общуване и за думите символи; за типовете значения на думата (основно и производно; пряко и преносно; терминологично; граматично-категориално; етимологично). Представени са различни методи за изследване на значението на думата с техните положителни страни и недостатъци. Описани са типовете лексикографски дефиниции съобразно типовете значения на лексикалните единици. Втората част на тома разглежда думата като знак, нейната мотивираност и вътрешна форма, системно-структурните отношения, които произват цялата лексикална система на различни равнища. Приведеният илюстративен материал е както от български, така и от други индоевропейски езици. В края на изложението се анализира съвременната езикова (а и културна) ситуация и се прогнозира бъдещата на фона на информационното общество, в което живеем.

Тритомната академична лексикология на българския език е фундаментален труд, представящ в пълнота (синхронно и диахронно, парадигматично и синтагматично) типологичните, номинативните, семантичните и функционалните характеристики на неговата лексикална и фразеологична система. Посочвайки *„исторически, концептуални, лингвокултурни и прагматични особености на националната лексика“* (т. 1., с. 20), монографията отразява особености от българската езикова картина на света и разкрива образа на българина *„в когнитивен, аксиологичен и морално-етичен аспект“* (пак там).

Трудът е ценен и с това, че обобщава приносите от различните частни лексикални и семантични изследвания през годините, включително и на самите автори. От изразената авторова позиция към разглежданата проблематика се вижда, че техните занимания по лексикология са не просто професия, а пристрастие.

Стъпил върху традициите и новото в лексиколожката наука, представеният монументален труд се превръща в крайгълен камък – както за самата наука, така и за всеки, който се занимава или интересува от науката за думите.

ACADEMIC LEXICOLOGY OF THE BULGARIAN LANGUAGE IN THREE VOLUMES

✉ **Dr. Vanina Sumrova, Assist. Prof.**

Department of Bulgarian Lexicology and Lexicography
Institute for Bulgarian Language “Prof. Luybomir Andreychin”
Bulgarian Academy of Sciences
Sofia, Bulgaria
E-mail: primma@mail.bg